

گسترش فرهنگ وحدت اسلامي درميان مسلمانان از منظر قرآن ، حديث و قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران

گسترش فرهنگ وحدت اسلامي درميان مسلمانان از منظر قرآن ، حديث و قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران

د. محمدجواد ابوالقاسمي

چکیده:

يکي از دغدغه هاي بزرگ مصلحان جهان اسلام موضوع وحدت امت اسلامي مي باشد، به همين دليل صاحب نظران تلاش کرده اند تا ابعاد اين موضوع مهم را مورد بررسي قرار دهند و براي افزايش وحدت و کاهش اختلاف در بين امت اسلامي راه حل هايي ارايه دهند؛ به همين دليل مقاله حاضر با استفاده از آيات قرآن مجيد و احاديث وارد شده از سوي معصومين(ع)؛ موضوع را مورد مطالعه قرار داده است و بر 5 عنصر اساسي که جنبه فرهنگي دارد تأکيد نموده است که آن عناصر عبارت است از:

1. اهميت وجود رهبري الهي، شايسته و مقتدر در بين هر قوم، مذهب و مملکت براي اينکه بتواند با اقتدار خود زمينه هاي اختلاف را از بين ببرد و زمينه وحدت و همدلي را بين امت پديد آورد.

2. به رسميت شناخته شدن جا يگاه و مرجعيت علمي و معنوي اهل البيت(ع) به عنوان حافظان آئين و شريعت رسول گرامي اسلام(ص).

3. آگاهي بخشي و توجه دادن امت اسلامي به آثار شوم اختلاف و تفرقه و برکاتي که مي تواند وحدت و الفت بين مسلمانان داشته باشد.

4. فرهنگ سازي و تشويق امّت اسلامي براي اهتمام به اخوّت و برادري اسلامي.

5. افزايش بعد عاطفي و انساني ميان امت اسلامي و تشويق و تشجيع آنها به نيكوکارى و رسيدگى به امور مسلمانان و حتي غير مسلمانان.

پس از بيان اصول فوق؛ قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران به عنوان يك نمونه عملي مورد بررسي قرار گرفته است و اصول و موادي كه براي تحقق تقويت وحدت در بين امّت اسلامي به ويژه در ميان گروه‌هاي سياسي؛ ديني و مذهبي پيش‌بينى شده است مرور گرديده است.

بديهي است كار بست اصول ذكر شده و استفاده از تجربه مدون و قانوني جمهوري اسلامي ايران آنگونه كه در قانون اساسي آمده است مي تواند مورد استفاده ديگر ملل قرار گيرد.

مقدمه

همبستگي و پيوند امت‌ها موضوعي است كه همه اديان، مذاهب، فلاسفه و مُصلحان جوامع مختلف به آن پرداخته‌اند و نسبت به عواقب شوم تفرقه هشدار داده‌اند و تا كنون هزاران مقاله و صدها كنفرانس براي تبين ابعاد آن ارايه شده ولي احساس مي شود هنوز راه طي نشده بسيار است و ضررت دارد تا ابعاد مختلف كاويده شود و پيشنهادات راهبردي و کاربردي ارايه گردد؛ به همين دليل سعي شد با استفاده از قرآن مجيد و كلام معصومين(ع) نسبت به عناصرى كه بيشتر جنبه فرهنگي دارد و مي تواند براي افزايش وحدت و همدلي در بين امّت اسلامي كمك كند تأكيد شود.

لذا در اين مقاله، با مرور بر برخي از آيات قرآن و احاديث معصومين(ع) و بررسي اجمالي قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران به عنوان يك تجربه مدون در بين ملل مسلمان؛ جاگاه وحدت امت اسلامي و عناصر فرهنگي تقويت كننده آن مورد مطالعه قرار گرفته و نتايج آن ارايه شده است.

جاگاه و عناصر فرهنگي وحدت امّت اسلامي از منظر قرآن كريم و احاديث معصومين(ع)

مقوله فرهنگ دارای گستره فراوانی است و شامل ابعاد مختلف فردی و اجتماعی می‌شود و از لایه‌های متنوعی برخوردار می‌باشد که در این نوشتار مجالی برای برای ورود به همه عرصه‌های آن نیست، لذا مسایل و ابعاد متنوع فرهنگ برای مخاطبان این مقاله مفروض گرفته شده است و تنها به موارد و مصادیق تاثیرگذار بر وحدت امت مسلمان تأکید شده است.

قرآن کریم، وحدت را موجب و عامل عزّت، استقلال و استحکام امت‌ها میدانند و در سوره انفال آیه 46 می‌فرماید: «وَ أَطِيعُوا اللَّهَ وَ رَسُولَهُ وَ لَا تَنَازَعُوا فِتْنَةً شَلُّوا وَ تَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَ اصْبِرُوا إِنَّ اللَّهَ مَعَ الصَّابِرِينَ / و از خدا و پیامبرش اطاعت کنید و با هم نزاع نکنید که سست شوید و مهابت شما از بین برود، و صبر کنید که خدا با شکیبایان است». نکته دیگر آن است که در منطق قرآنی کسانی که در مسیر وحدت نباشند، خارج از امت اسلام به حساب آمده و از آنان باید بیزاری جست. به عنوان مثال در سوره انعام آیه 159 می‌فرماید: «إِنَّ الَّذِينَ فَرَّقُوا دِينَهُمْ وَ كَانُوا شِرْعًا لَّسْتَ مِنْهُمْ فِي شَيْءٍ إِنْ زِمَّا أَمْرُهُمْ إِلَيَّ اللَّهُ ثُمَّ يُنَدِبُ إِلَيْهِمْ يَمَّا كَانُوا يُفْعَلُونَ / کسانی که دین خود را پراکنده ساختند و فرقه فرقه شدند، تو هیچگونه مسئول ایشان نیستی، کارشان فقط با خداست». آنگاه به آنچه انجام می‌دادند آگاهشان خواهد کرد». آنچه از آیه فوق استفاده می‌شود، این است که نقض وحدت، به معنای خروج از آیین و طریق اسلام است. [1] از منظر قرآن کریم وحدت عامل عزّت و استقلال است و شرط دستیابی به وحدت امت اسلامی اطاعت از خدا و پیامبر(ص) و صبر و شکیبایی است، تا زمانی که مردم به تفرقه و پراکندگی مبتلا نشده‌اند و مسیر وحدت را می‌پیمایند اتحاد و انسجام جامعه برقرار خواهد بود.

همچنین با مراجعه به روایات و احادیث معصومین(ع) در می‌یابیم که مهم‌ترین موضوع از منظر ایشان وحدت، یکدلی و برادری است. در عصری که دشمنان اسلام سعی بر ایجاد نفاق و تفرقه در جامعه و بین امت اسلامی را دارند، توجه به بیانات گهربار و روحنواز معصومین(ع) یقیناً گرهگشا خواهد بود که به نمونه‌هایی اشاره می‌شود:

1. در فرهنگ اسلامی وجود رهبری الهی و شایسته و مقتدر و تبعیت از ایشان به عنوان یکی از عناصر مهم در وحدت امت اسلامی مورد تأکید قرار گرفته شده است.

قال رسول الله(ص): إسمِعُوا لِمَنْ وَلاَهُ الْإِمْرُ الْأَمْرَ، فَإِنَّهُ نِظَامُ الْإِسْلَامِ. [2]

پیامبر اعظم(ص) فرمودند: از کسی که خداوند به او «ولایت امر» داده است، حرف شنوی و اطاعت داشته

باشید؛ چرا که این اطاعت نظامبخش اسلام است.

و در اهمیت رهبري الهي و شايسته به عنوان محور وحدت؛ امام علي(ع) مي‌فرمايند: وَ مَكَانُ الْقَيِّمِ بِالْأَمْرِ مَكَانُ النِّظَامِ مِنَ الْخَرْزِ يَجْمَعُهُ وَ يَهْضُمُهُ فَإِذَا انْقَطَعَ النِّظَامُ تَفَرَّقَ الْخَرْزُ وَ ذَهَبَ ثُمَّ لَمْ يَجْتَمِعْ بِحَذَا فِيهِ أَبَدًا. [3]

امام علي(ع) فرمودند: جا يگاه رهبر و سرپرست در اجتماع، جا يگاه رشته‌هاي است که دانه‌ها را به هم پيوند داده و جمع مي‌کند و آنگاه که رشته پاره شود، دانه‌ها پراکنده شده و هرگز تمام آن‌ها جمع نخواهند شد.

با توجه به آنچه بيان شد مي‌توانيم نتيجه‌گيري کنيم که وجود رهبران شايسته، الهي و مقتدر به شرط اينکه مردم از آنها پيروي کنند مي‌توانند آتش تفرقه و اختلاف را در درون جوامع فرو نشانند و مانند پدري مهربان محبت و عشق به يکديگر را در بين خانواده بزرگ مسلمانان افزايش دهند.

2. به رسميت شناختن شأن و جا يگاهي که پيامبر اکرم(ص) براي ذوي القربي و اهل بيت(ع) ترسيم نموده و در حديث مشهور «الثقلين» آنها را به عنوان عدل قرآن براي حفظ و بقاي اسلام معرفي نموده است مي‌تواند قلب‌هاي امت مسلمان را به هم نزديک‌تر کند و به برکت اهل بيت(ع) عنصر وحدت تقويت گردد.

قال رسول الله(ص): وَأَنْتُمْ (أَهْلُ الْبَيْتِ) أَهْلُ الْإِزَّةِ وَالْجَلَّةِ الَّذِينَ بِهِمْ تَمَّتِ الذِّعْمَةُ وَاجْتَمَعَتِ الْفُرْقَةُ وَائْتَلَفَتِ الْكَلِمَةُ. [4]

پيامبر اعظم(ص) فرمودند: شما اهل بيت، اهل اِزَّة و جَلَّة هستيد که به برکت شما، نعمت کامل گشته و پراکندگي برطرف شده و اتحاد کلمه پديد آمده است. در همين راستا دختر گرامي پيامبر گرامي اسلام(ص) مي‌فرمايد:

«طاعتنا نظاما للملة و امامتنا لما للفرقة و الجهاد عز الاسلام». [5]

حضرت فاطمه زهرا (س) فرمودند: پيروي از ما اهل بيت، نظامبخش به امت و رهبري ما عامل وحدت و جهاد ما يه عزت و سربلندي اسلام است.

3. آگاهی بخشی و توجه دادن امت اسلامی به آثار شوم اختلاف و تفرقه و برکاتی که می‌تواند وحدت و

الفت بین مسلمانان داشته باشد «قال النبی(ص): الْجَمَاعَةُ رَحْمَةٌ وَ الْفُرْقَةُ عَذَابٌ». [6]

پیامبر(ص) فرمودند: جماعت و وحدت، مایه رحمت الهی و تفرقه، موجب عذاب الهی است. و در مورد دیگر نسبت به آثار اختلاف هشدار می‌دهند و می‌فرمایند:

«قال النبی(ص): مَا اخْتَلَفَ اُمَّةٌ بَعْدَ نَبِيِّهَا الاَّ طَهَرَ اَهْلُ باطِلِهَا عَلَي اَهْلِ حَقِّهَا». [7]

- پیامبر اکرم(ص) فرمودند: هیچ امتی پس از پیامبرشان اختلاف نکردند؛ مگر آنکه گروه باطل بر حق گرایان چیره و مسلط شدند. و در همین راستا امام جعفر صادق(ع) جامعه اختلاف زده را ترسیم می‌کنند و می‌فرمایند:

«قال الصادق(ع): مَنْ فَارَقَ جَمَاعَةَ الْمُسْلِمِينَ وَ نَكَثَ صَفْقَةَ الْإِمَامِ جَاءَ اِلَى اِجْدَمٍ». [8]

امام صادق(ع) فرمودند: هر کس از جماعت مسلمین جدا شود و عهد و پیمان خود را با رهبر بشکند، دست بریده محشور خواهد شد. پیامبر اکرم(ص) هلاکت امت‌ها را در گرو اختلاف و تفرقه می‌دانند و می‌فرمایند:

«قال النبی(ص): لَا تَخْتَلِفُوا، فَإِنَّ مَن كَانَ قَبْلَكُمْ، اِخْتَلَفُوا فَهَلَكُوا». [9]

پیامبر اعظم(ص) فرمودند: اختلاف نکنید؛ آنان که قبل از شما بودند، اختلاف کردند و هلاک شدند. امام علی(ع) نیز نتیجه اختلاف را در این می‌بینند که باعث می‌شود امکان هرگونه تصمیم‌گیری صحیح در مسائل فردی و جمعی از بین برود و شرائط ناخواسته برجامعه تحمیل شود. «قال علی(ع): اَلْخِلَافُ يَهْدِمُ الرِّأْيَ». [10]

- امام علی(ع) فرمودند: اختلاف، «بنیاد و اندیشه درست» را در هم میریزد. همچنین امام علی(ع) می‌فرماید:

«إِيَّاكُمْ وَالْفِرْقَةَ فَإِنَّ الشَّاذَّ مِنَ النَّاسِ لَشَيْطَانٌ كَمَا إِنَّ الشَّاذَّ مِنَ الْغَنَمِ». [11]

«از تفرقه و اختلاف بپرهیزید؛ چرا که هر کس از دایره اتحاد و انسجام خارج شود، طعمه شیطان است».

امام علی(ع) نه تنها در زمان حکومت، بلکه در همه حال به وحدت پایبند بودند، به عنوان مثال آن زمان که علی(ع) در مصدر حکومت قرار نگرفتند، بعضی حضرت را به شورش علیه حکومت فرا خواندند، امّا امام(ع) فرمودند:

«با اینکه من انتقاد جدی نسبت به حکومت دارم، امّا بدانید در بین امّت پیامبر(ص) هیچ کس بیشتر از من به وحدت و اُلفت این امّت دل نبسته است». [12]

آن حضرت همچنین فرمودند: «به خدا سوگند، آن‌ها که دست از یاری یکدیگر بردارند، قطعاً شکست خواهند خورد». [13]

حضرت ریشه اختلاف را جهل می دانند و می‌فرمایند: «قال علی(ع): لَوْ سَكَتَ الْجَاهِلُ مَا اخْتَلَفَ النَّاسُ». [14]

امام علی(ع) فرمودند: «اگر جاهل سکوت میکرد، مردم اختلاف نمیکردند (سبب بسیاری از اختلافات، سخنها و رفتارهای ناآگاهانه است)».

ایشان در فرازی از خطبه 192 نهج‌البلاغه که به خطبه قاصعه معروف است به گذشته تاریخی اشاره می‌کنند و می‌فرمایند:

-«از حوادث و عذابهای وارد بر ملّتهای گذشته، بر اثر افعال ناشایست و کارهای بدی که انجام می دادند، پرهیز کنید و احوال خوب و بد آنان را به خاطر بیاورید و مواظب باشید که مانند آنان نشوید. وقتی در اختلاف حال آن‌ها دقّت کردید و نتیجه گرفتید، هر کاری را که به ملّتهای گذشته عزّت داده، دشمن را از آنان دور کرده، آسایش را به آنانی ارزانی داشته، نعمت را تسلیم آنان ساخته، احترام را به وحدت و جمعیت کشانیده است؛ باید تقویت کنید و آن را انجام دهید. این کارها پرهیز از اختلاف، حفظ روابط دوستی و کوشیدن در راه ایجاد آن و سفارش به حفظ دوستی است. از هر کاری که کمر گذشتگان را شکست و نیروی آنان را ضعیف ساخت، که عبارت است از کینه دلهای، خشم سینهها، بیاعتنایی به یکدیگر

و به کمک هم نشتا فتن، پرهیز کنید».

4. فرهنگ سازی و تشویق امت اسلامی برای اهتمام به اخوت و برادری اسلامی. چون پیامبر اکرم(ص)

می‌فرمایند: «قال رسول الله(ص): الْمُسْلِمُونَ إِخْوَةٌ لَا فَضْلَ لِأَحَدٍ إِلَّا بِالتَّقْوَى». [15]

پیامبر اعظم(ص) فرمودند: مسلمانان با هم برادرند و هیچکس بر دیگری برتری ندارد؛ مگر از حیث تقوا.

و در بیانی دیگر می‌فرمایند: «قال النبي(ص): خَيْرُ الْمُؤْمِنِينَ مَنْ كَانَ مَالَفَةً لِلْمُؤْمِنِينَ

وَلَا خَيْرَ فِيمَنْ لَا يَأْلَفُ وَلَا يُؤْلَفُ». [16]

پیامبر گرامی(ص) فرمودند: بهترین مؤمنان کسی است که محور اُلفت و وحدت مؤمنان باشد. کسی که اُنس

نگیرد و با دیگران مأنوس نشود، خیری ندارد.

پیامبر گرامی اسلام(ص) رسیدن به ولایت الهی را در گرو حبّ فی الله و بغض فی الكفر دانسته‌اند و تصریح

نموده‌اند که از راه نماز و روزه و امثال اینها نمی‌توان مزه ایمان را چشید: «قال النبي(ص):

أَحَبُّ فِيَّ إِلَهٍ وَأَبْغَضُ فِيَّ إِلَهٍ وَوَالِدٍ فِيَّ إِلَهٍ وَوَعَادٍ فِيَّ إِلَهٍ فَأَنْزَاهُ لَنْ تَنْزَالَهُ وَلَا يَجِدُ رَجُلٌ طَعَمُ الْإِيمَانِ وَ إِنْ كَثُرَتْ صَلَاتُهُ وَ صَرِيامُهُ حَتَّى يَكُونَ كَذَلِكَ». [17]

پیامبر اعظم(ص) روزی به یکی از اصحاب خویش فرمودند: در راه خدا دوست بدار و برای خدا دشمن بدار؛

برای خدا موالات و دوستی کن و برای خدا دشمنی کن؛ یقیناً جز با این، به ولایت خدا نخواهی رسید و

هرگز کسی طعم ایمان را نمی‌یابد، هر چند نماز و روزه‌اش فراوان باشد؛ مگر آنکه چنین باشد.

پیامبر عظیم الشان اسلام هنگامی که می‌خواهند منشور برادری را اعلان کنند، می‌فرمایند: «قال رسول

الله(ص): أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّ رَبَّكُمْ وَاحِدٌ وَ إِنْ أَبَاكُمْ وَاحِدٌ كُلُّكُمْ لَأَدَمٌ وَ آدَمٌ مِنْ

تُرَابٍ إِنْ أَكْرَمَكُمْ عِنْدَ أَتَقِيكُمْ وَ لَيْسَ لِعَرَبِيٍّ عَلَيَّ عِجَمِيٍّ فَضْلٌ إِلَّا بِالتَّقْوَى». [18]

رسول خدا (ص) در خطبه حجة الوداع فرمودند: ای مردم، پروردگارتان یکی است، پدرتان هم یکی است. همه

شما از آدمید و آدم از خاک است. «گرامیترین شما نزد خداوند، با تقواترین شماست». عرب را بر عجم

هیچ برتری نیست؛ مگر به تقوا. و فرزند گرامیشان نیز تاکید می‌کنند که: «قال الباقر(ع): يَا مَعْشَرَ

الْمُؤْمِنِينَ تَأَلَّفُوا وَ تَعَاطَفُوا». [19] امام باقر(ع) فرمودند: «هان ای گروه مؤمنان، مأنوس و

متّحد باشید و به همدیگر مهربانی کنید».

5. افزایش بعد عاطفی و انسانی میان امت اسلامی و تشویق و تشجیع آنها به نیکو کاری و رسیدگی به امور مسلمانان و حتی غیر مسلمانان. این اقدام نگاهها را توسعه میبخشد و امت اسلامی را از چارچوبه‌های خودبینی و خویشتن‌بینی خارج می‌سازد و نگاهها را به افق‌های بلندتر معطوف می‌سازد و همین امر باعث می‌گردد که از زمینه‌های اختلاف کاسته شود و جامعه نسبت به همدیگر احساس مسؤولیت بیشتری بنمایند. «قال رسول الله(ص): مَنْ أَصْبَحَ وَلَا يَهْتَمُّ بِأُمُورِ الْمُسْلِمِينَ فَلَا يَسْمَعُ مِنْ سَمْعٍ رَجُلًا يُنَادِي يَا لَلْمُسْلِمِينَ فَلَا يَجِيبُهُ فَلَا يَسْمَعُ بِمُسْلِمٍ». [20]

پیامبر اعظم(ص) فرمودند: «هر کس صبح کند، در حالی که به کارهای مسلمانان اهمیتی نمیدهد و به فکر مسلمین نیست، او از آنان نیست. و هر کس بشنود که کسی مسلمانی را به کمک فرا میخواند، ولی پاسخش را نمیدهد، مسلمان نیست».

امام باقر(ع) امت اسلامی را پیکر واحد می‌دانند و می‌فرمایند: «قال الباقر(ع): الْمُؤْمِنُونَ فِي تَبَارُّهِمْ وَ تَرَاهُمْ هِمًّا وَ تَعَاظُفُهُمْ كَمَثَلِ الْجَسَدِ إِذَا اشْتَكَى تَدَاعَى لَهُ سَائِرُهُ بِالسَّهَرِ وَ الْحَمَّى». [21]

امام باقر(ع) فرمودند: مؤمنان در نیکی و شفقت و مهربانی به یکدیگر مانند یک پیکرند، که اگر به عضوی از آن آسیبی برسد، تمام اعضا در تب و بیخوابی گرفتار آیند.

امام سجاد(ع) نیز امت اسلامی را یک خانواده بزرگ تلقی می‌کند و می‌فرماید: «قال الامام السجاد(ع): يَا زُهْرِي، أَمَا عَلَايَكَ أَنْ تَجْعَلَ الْمُسْلِمِينَ مِنْكَ بِمَنْزِلَةِ أَهْلِ بَيْتِكَ، فَتَجْعَلَ كَبِيرَهُمْ بِمَنْزِلَةِ وَالِدِكَ، وَ تَجْعَلَ صَغِيرَهُمْ بِمَنْزِلَةِ وَلَدِكَ وَ تَجْعَلَ تَرَبُّكَ مِنْهُمْ بِمَنْزِلَةِ أَخِيكَ.»

امام سجاد(ع) به زهری فرمودند: «ای زهری، چه میشود که مسلمانان را مانند اهل خانه خود دانی؛ بزرگ آنان را به منزله پدر خود و کوچکشان را به منزله فرزند خود و دیگران را به منزله برادر خود بدان».[22]

با عنایت به آنچه در فرهنگ اسلامی و در کلام پیامبر اکرم(ص) و ائمه معصومین(ع) آمده حفظ اتحاد،

برادري و همبستگي در بين امت اسلامي اهميت و جاگاه والايي دارد، در پناه وحدت امکان رشد، ترقّي و شکوفايي همه ملّتها فراهم ميشود.

اينك نمونه‌اي از ضمانت‌هاي قانوني كه براي تحقق وحدت امت اسلامي در جمهوري اسلامي به مرحله اجرا در آمده و همه دستگاه‌ها موظف به اجراي آن مي‌باشند ارايه مي‌گردد.

وحدت امت اسلامي در قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران

در قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران كه برگرفته از مباني ديني است، وحدت امّت اسلامي به عنوان يك اصل اساسي و زيربنايي مورد توجه قرار گرفته و بر پيشگيري از اختلاف و تفرقه ميانه مذاهب تأكيد شده است.

اصل نهم قانون اساسي: «در جمهوري اسلامي ايران آزادي و استقلال و وحدت و تماميت ارضي کشور از يکديگر تفكيك ناپذيرند و حفظ آن‌ها وظيفه دولت و آحاد ملّت است. هيچ فرد يا گروه يا مقامي حق ندارد به نام استفاده از آزادي، به استقلال سياسي، فرهنگي، اقتصادي، نظامي و تماميت ارضي ايران کمتري خدشهاي وارد کند و هيچ مقامي حق ندارد به نام حفظ استقلال و تماميت ارضي کشور، آزاديهاي مشروع را، هر چند با وضع قوانين و مقررات، سلب کند».[23]

بر اساس اصل بيست و ششم قانون اساسي: «احزاب، جمعيت‌ها، انجمنهاي سياسي و صنفی و انجمنهاي اسلامي يا اقليتهاي ديني شناخته شده آزادند، مشروط به اينکه اصول استقلال، آزادي، وحدت ملّتي، موازين اسلامي و اساس جمهوري اسلامي را نقض نکنند. هيچکس را نميتوان از شرکت در آن‌ها منع کرد يا به شرکت در يکي از آن‌ها مجبور ساخت».[24]

با توجه به اينکه اقوام، زبانها، نژادها، اديان و مذاهب مختلف در يك کشور ميتوانند منشأ بروز تشّت و پراکندگي در آن گردد، قانون اساسي جمهوري اسلامي ايران موازيني را به شرح ذيل براي تحقق وحدت ملّتي و جلوگیری از تجزيه‌طلبی تدارك ديده است.

بر اساس اصل نوزدهم قانون اساسي: «مردم ايران از هر قوم و قبيله كه باشند، از حقوق مساوي برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اين‌ها سبب امتياز نخواهد بود».[25]

بنابراین در برخورداری از حقوق اجتماعی نظیر انتخابات، آحاد مردم از تساوی برخوردارند و نژاد و قومیت و زبان تأثیری در آن ندارد.

بر اساس اصل بیستم قانون اساسی: «همه افراد ملّت اعم از زن و مردم یکسان در حمایت قانون قرار دارند و از همه حقوق انسانی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی با رعایت موازین اسلام برخوردارند». [26]

بر اساس اصل دوازدهم قانون اساسی: «دین رسمی ایران، اسلام و مذهب جعفری اثنی عشری است الی‌الابد غیرقابل تغییر است و مذاهب دیگر اسلامی اعم از حنفی، شافعی، مالکی، حنبلی و زیدی دارای احترام کامل میباشند و پیروان این مذاهب در انجام مراسم مذهبی، طبق فقه خودشان آزادند و در تعلیم و تربیت دینی و احوال شخصیه (ازدواج، طلاق، ارث و وصیّت) و دعاوی مربوط به آن در دادگاه رسمیت دارند و در هر منطقه‌ای که پیروان هر يك از این مذاهب اکثریت داشته باشند، مقرّرات محلی در حدود اختیارات شوراها بر طبق آن مذاهب خواهد بود، با حفظ حقوق پیروان سایر مذاهب». [27]

بر اساس اصل سیزدهم قانون اساسی: «ایرانیان زرتشتی، کلیمی و مسیحی تنها اقلیتهای دینی شناخته می‌شوند که در حدود قانون در انجام مراسم دینی خود آزادند و در احوال شخصیه و تعلیمات دینی بر طبق آئین خود عمل میکنند». [28]

همچنین جمهوری اسلامی ایران بر اساس اصل 14 قانون اساسی موظّف است با الهام از تعالیم اخلاقی اسلامی با سایر ادیان رفتار نماید.

بر اساس اصل چهاردهم قانون اساسی: به حکم آیه شریفه «لا ینهیکم ا[ن] عن الذین لم یقاتلوكو فی الدین و لم یخرجوکم من دیارکم ان تبرهّم تقسطوا الیهم ان ا[ن] یحب المفسطین» دولت جمهوری اسلامی ایران و مسلمانان موظّف اند نسبت به افراد غیرمسلمان با اخلاق حسنه و قسط و عدل اسلامی عمل نمایند و حقوق انسانی آنان را رعایت کنند، این اصل در حقّ کسانی اعتبار دارد که بر ضد اسلام و جمهوری اسلامی ایران توطئه و اقدام نکنند». [29]

قانون اساسی حاوی این امتیاز است که ارزشها [30]، آرمانها [31] و نهادهای اساسی ملّت را به صورت مشخص، یکجا و مرتبط معرفی میکند، چنانچه این مجموعه طیّ فرآیندی از عقل و اراده جمعی بهره گرفته باشد بخش مهمّی از مبنای همبستگی و وحدت امّت اسلامی شکل گرفته است. قانون اساسی جمهوری اسلامی

ایران تا حدّ قابل قبولی با الگوی مطلوب انطباق یافته است. برای تعمیق این کارکرد باید محتوای اصول قانون اساسی روشن شود تا درک و فهم مشترک به صورت دقیقتر و واقعیت‌ر نهادینه شود. در چنین حالتی، پایه اصلی اتحاد در جامعه مردمسالار شکل میگیرد.

در کنار این مبانی اساسی، حوزه‌های متعدّدی در قانون اساسی مطرح شده که توجّه، پردازش و پرورش آنها میتواند ارزش همبستگی و اتحاد را حفظ و تقویت نماید. [32]

برابری و عدم تبعیض [33] یکی از ویژگی‌های حکومت قانون [34] است، در حکومت قانون، اعضای جامعه در برابر قانون از حقوق و تکالیف یکسان برخوردار میباشند و تبعیض ناروا [35] وجود ندارد. [36]

از منظر دیگر معیار اعطای حقوق یا مطالبه تکالیف، عنوان شهروندی است، هر عضو که بتواند رابطه شهروندی را با دولت ایجاد کند از کلیه حقوق (در برابر تکالیف) برخوردار میشود.

تقسیم عادلانه و برابر حقوق و تکالیف و توجّه به معیارهای مشترکی، چون حقوق شهروندی به شکلگیری هویت ملّی، انسجام و اتحاد کمک میکند، در حالی که هر چه نابرابری یا احساس آن رواج یابد، پیوندهای اتحادساز و انسجامبخش بین اعضاء و گروه‌های اجتماع کمرنگ و سُست میشود. [37] در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران (صرفنظر از برخی مباحث اختلافی) اصل شهروندی و تساوی حقوق مورد پذیرش قرار گرفته است. [38] حکومت قانون در قانون اساسی مورد تأکید است و عالیت‌ترین مقام کشور نیز مصونیت ندارد. [39]

علاوه بر همه اینها، در مقدمه قانون اساسی، به مشارکت فعال و گسترده تمامی عناصر اجتماع در روند تحوّل جامعه اشاره شده و قانون اساسی زمینه چنین مشارکتی را در مراحل مختلف تصمیمگیریهای سیاسی و سرنوشتساز برای افراد اجتماع فراهم ساخته است. در اصل سوم قانون اساسی، مشارکت عامه مردم در تعیین سرنوشت سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی خویش (بند 8) و همچنین توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین همه مردم (بند 15)، مورد تأکید قرار گرفته که از مصادیق و الزامات وحدت امّت اسلامی به شمار میآیند. در اصل نهم نیز، وحدت و تمامیت ارضی کشور، همراه و همتراز با آزادی و استقلال، اجزای تفکیکناپذیر جمهوری اسلامی ایران هستند. در اصل بیست و ششم قانون اساسی، «عدم نقض وحدت ملّی»، شرط آزادی احزاب، جمعیتها و... است. [40] با توجّه به اصول مطرح شده در قانون اساسی میتوان ادعا کرد، در قانون اساسی جمهوری اسلامی، آزادی، استقلال، وحدت و تمامیت ارضی کشور مورد تأکید قرار گرفته و مردم از هر قوم و قبیله و رنگ و نژاد و زبانی از آزادیهای فردی و اجتماعی و

تقسیم عادلانه حقوق و تکالیف برخوردارند، و در تعیین سرنوشت سیاسی، اجتماعی و فرهنگی خویش به منظور توسعه و تحکیم برادری اسلامی و تعاون عمومی بین خود مشارکت دارند. همچنین احزاب و جمعیت‌ها نیز به شرط عدم نقض وحدت ملّی از آزادی کامل برخوردارند.

در همین راستا حضرت امام خمینی(ره) بیان می‌دارند:

«من تأکید میکنم که اسلام تنها پناهگاه همه ما است و در زیر پرچم پرافتخار آن همه گروه‌ها به حقوق خود میرسند. عوامل اجانب که منافع خود را در خطر می‌بینند، برای تحریک برادران اهل سنت، قضیه شیعه و سنّی را طرح کرده و میخواهند با شیطنت، اختلاف ایجاد کنند. در جمهوری اسلامی، شیعه و سنّی در کنار هم و با هم برادرند و در حقوق مساوی هستند و هر کس خلاف آن را تبلیغ کند، دشمن ایران و اسلام است و برادران اهل سنت باید این تبلیغات ضد اسلامی را در نطفه خفه کنند.[41] يك دسته از مسلمانان، شیعه هستند، يك دسته حنفی و دستهای حنبلی و دسته دیگر اخباری. اصلاً این دستهبندیها از اول درست نبوده، در يك جامعهای که همه میخواهند به اسلام خدمت کنند و برای اسلام باشند، این مسائل نباید طرح شود. ما همه برادر هستیم و با هم هستیم. منتهی علمای شما يك دسته فتوا به يك چیز دادند و شما تقلید از علمای خود کردید و شدید (به عنوان مثال) حنفی؛ يك دسته فتوای شافعی را عمل کردند و يك دسته دیگر فتوای حضرت صادق(ع) را عمل کردند. این‌ها شدند شیعه. این‌ها دلیل اختلاف نیست. ما نباید با هم اختلاف و تضاد داشته باشیم. ما همه با هم برادریم. برادران شیعه و سنّی باید از هر اختلافی احتراز کنند. امروز اختلاف بین ما تنها به نفع آنهاست که نه به مذهب شیعه اعتقاد دارند و نه به مذهب حنفی و یا سایر فرّق. آنها میخواهند نه این باشد و نه آن. راه را این طور میدانند که بین شما و ما اختلاف بیندازند».[42]

حضرت امیر(ع)، ابوالائمہ، اول شخص اسلام بعد از رسول اللہ(ص) در طول مدّت عمرشان زجرها دیدند و در آن مدّت‌تی که اختلافات بین دستجات بود، ایشان آرامش را حفظ کردند، برای اینکه اسلام، محتاج به آرامش بود.

حضرت رضا (ع) در آن ابتلائی که داشت و در آن مصیبت‌های معنوی که برایشان وارد میشد، بدون اینکه اختلاف ایجاد کند، با آرامش، راه خود را پیش میبرد و مقیّد بود که آرامش ملّت را حفظ کند. ما همه باید اختلافات خود را عقلاً حل کنیم و نگذاریم منجر به سرو صدا و اختلاف اندازی شود. فرضاً اگر کسانی بخواهند تحریک عواطف کنند، تکلیف ما این است که در مقابل آنها آرامش را حفظ نموده، سکوت کنیم.[43]

در پایان به کلام مقام معظم رهبری اشاره می‌شود که درباره مفهوم وحدت می‌فرمایند: «منظور ما از وحدت چیست؟ یعنی همه مردم یکسان فکر کنند؟ نه. یعنی همه مردم يك نوع سلیقه سیاسی داشته باشند؟ نه. یعنی همه مردم يك چیز را، يك شخص را، يك شخصیت را، يك جناح را، يك گروه را بخواهند؟ نه؛ معنای وحدت این‌ها نیست. وحدت مردم، یعنی نبودن تفرقه و نفاق و درگیری و کشمکش. حتّی در جماعتی که از لحاظ اعتقاد دینی هم مثل هم نیستند، میتوانند اتحاد داشته باشند، میتوانند کنار هم باشند، میتوانند دعوا نکنند. [44] وحدت؛ یعنی بر گرد محورهای اصولی گرد آمدن». [45]

جمع‌بندی:

با توجه به آنچه بیان شد وحدت امت اسلامی از اهمّیت فراوانی برخوردار می‌باشد و در این زمینه آیات و روایت‌های فراوانی این مهم را مورد توجه قرار داده و برای تحقق آن راهنمایی‌ها و دستورالعمل‌های فراوانی صادر کرده است که قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران نیز آن اوامر و دستورالعملها را مورد توجه قرار داده و بر همان اساس تنظیم شده و از این رهگذر برای تأمین و تضمین وحدت در بین امت اسلامی گام‌های استواری برداشته است که به برخی از آن اصول اشاره شد.

منابع و مأخذ

- 1- قرآن کریم
- 2- إربلب، علب بن عیسی (1381 هـ. ق). کشف الغمه فی معرفه الائمّه. تبریز: مکتب بنی هاشم.
- 3- بوشهری، جعفر (1376). مسایل حقوق اساسی. تهران: نشر دادگستر.
- 4- پابنده، ابوالقاسم؛ نهج‌الفصاحه.
- 5- حبیبی، سلمان (1387). کتابشناسی وحدت امت اسلامی و انسجام اسلامی. مجمع جهانی تقریب مذاهب

- 6- حرّ عاملی، محمد بن الحسن. وسائل الشیعه. لبنان: دارالحیاء التراث العربی، بیّتا.
- 7- حرّ انب، ابن شعبه (1384). تحف العقول. ترجمه احمد جنتی. تهران: چاپ و نشر بینالملل.
- 8- سبزیان، علی اکبر (1386). منشور وحدت امت اسلامی و انسجام اسلامی. قم: نشر خادم‌الرضا.
- 9- صبحی صالح (1412 هـ. ق). نهج‌البلاغه. چاپ پنجم. قم: مؤسسه دارالهجره.
- 10- فاضل، خلیل ا. وحدت ملّی. فصلنامه مطالعات دفاعی استراتیژیک، شماره 5 و 6. تابستان و پائیز 1379.
- 11- کلینب، محمد بن یعقوب (1384 هـ. ق). اصول الکافی. بیروت: دارالکتب الاسلامیه.
- 12- کاستلز، استفان و دیویدسون، آلستر (1382). مهاجرت و شهروندی. ترجمه فرامرز تقیلو. تهران: پژوهشکده مطالعات راهبردی.
- 13- مجلسی، محمدباقر (1403 هـ. ق). بحارالانوار. چاپ سوم، بیروت: الوفاء.
- 14- محمد بن نعمان (شیخ مفید) (1364). امالی. مترجم حسین استاد ولّی. مشهد: بنیاد پژوهش‌های آستان قدس رضوی.
- 15- الموسوی الخمینی، روح ا (1361). صحیفه نور، مجموعه بیانات حضرت امام خمینی(ره). تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی.
- 16- نجفی اسفاد، مرتضی و محسنی، فرید (1379). حقوق اساسی جمهوری اسلامی ایران. چاپ اول. تهران: انتشارات بین‌المللی الهدی.
- 17- هندب، مبرمتقب (1405 هـ. ق). کنز العمال. بیروت: مؤسسه الرساله.

18- حدیث ولایت، مجموعه سخنان و بیانات رهبر معظم انقلاب. تهران: سازمان تبلیغات اسلام (1370).

19- قانون اساسی. چاپ بیست و چهارم. تهران: انتشارات آگاه (1382).

20- مجموعه مقالات همایش ملی «وحدت امت اسلامی؛ راهبردها و سیاستها»، مجمع تشخیص مصلحت نظام، پژوهشکده تحقیقات استراتژیک (1386).

[1]. مطالعات دفاعی استراتژیک، شماره 5 و 6، ص 124-125

[2]. امالی مفید، ص 14

[3]. نهج البلاغه، خطبه 146

[4]. الکافی، ج 1، ص 6

[5]. کشف الغمه، ج 2، ص 109

[6]. نهج الفصاحه، کلمه قصار 3

[7]. کنز العمال، ج 929

[8]. کافی، ج 1، ص 405

[9]. كنز العمال، ج 894

[10]. نهج البلاغه، حكمت 215

[11]. همان، خطبه 127

[12]. همان، خطبه 3

[13]. همان، خطبه 34

[14]. بحار الانوار، ج 75، ص 1

[15]. نهج الفصاحه، ج 2، ص 311

[16]. بحار الانوار، ج 71، ص 13

[17]. وسائل الشيعة، ج 11، ص 440

[18]. تحف العقول، ص 4

[19]. الكافي، ج 2، ص 345

[20]. وسائل الشيعة، ج 11، ص 9

[21]. همان، ج 71، ص 234

[22]. سبزيان (1386)، ص 46

[23]. نجفي اسفاد و محسنی، ص 131

[24]. همان، ص459

[25]. همان، ص463

[26]. همان، ص465

[27]. نجفی اسفاد و محسنی، ص465

[28]. همان

[29]. همان

[30]. Values

[31]. Ideals / Goals

[32]. مجموعه مقالات همایش ملی اتحاد ملّی؛ راهبردها و سیاستها (1386)، ص171-172

[33]. Non-Discrimination

[34]. Rule of Law

[35]. Unlawful

[36]. بوشهری (1376)، ص29-33 و نیز: Walker, Cit.Op, Law of Rule

[37]. کاستلر و دیویدسون، ترجمه تقیلو (1382)، ص266

[38]. اصل نوزدهم قانون اساسی: «مردم ایران از هر قوم و قبیله که باشند از حقوق مساوی برخوردارند و رنگ، نژاد، زبان و مانند اینها سبب امتیاز نخواهد بود».

[39]. اصل یکم و هفتم قانون اساسی: «... رهبر در برابر قوانین با سایر افراد کشور مساوی است».

[40]. مجموعه مقالات همایش ملی اتحاد ملی؛ راهبردها و سیاستها (1386)، ص 195-196

[41]. سخنرانی 29/5/1358

[42]. صحیفه نور، ج13، ص54

[43]. سخنرانی، 4/10/1359

[44]. خطبه‌های نماز جمعه تهران، 1/2/1379

[45]. 24/1/77